

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Biblioteka w służbie niepełnosprawnych - Dział Integracyjno-Biblioterapeutyczny Biblioteki Śląskiej w świetle sprawozdań okresowych i druków wewnętrznych

Author: Agnieszka Kotwica

Citation style: Kotwica Agnieszka. (2011). Biblioteka w służbie niepełnosprawnych - Dział Integracyjno-Biblioterapeutyczny Biblioteki Śląskiej w świetle sprawozdań okresowych i druków wewnętrznych. W: A. Sitkova (red.), "Zagadnienia wydawnicze - dzieje książki, prasy i bibliotek" (S. 179-193). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Agnieszka Kotwica

Biblioteka w służbie niepełnosprawnych — Dział Integracyjno-Biblioterapeutyczny Biblioteki Śląskiej w świetle sprawozdań okresowych i druków wewnętrznych

Biblioteka Śląska to instytucja powszechnie znana nie tylko śląskim bibliotekarzom i studentom bibliotekoznawstwa, ale również czytelnikom na całym świecie. Wielokrotnie opisywana, lecz nie do końca jeszcze poznana i zbadana. Od lat jest największą i najbardziej zasobną księżnicą w regionie śląskim, pełniącą funkcję Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej o statusie naukowym. Wchodzi w skład bibliotek tworzących narodowy zasób biblioteczny.

Potrzebę stworzenia na Śląsku placówki, takiej jak Biblioteka Śląska, odczuwano od dawna. Zwolennikiem tej idei był m.in. gen. Jerzy Ziętek, który podczas jubileuszu 50-lecia istnienia Biblioteki powiedział:

Dla dziejów kultury Śląska w pierwszych latach po odzyskaniu wolności charakterystyczne było, iż w procesie tworzenia i upowszechniania wartości kulturalnych udział brały zwłaszcza dwie instytucje: teatr katowicki i Biblioteka Śląska. Ich szczególną rolę należy podkreślić tym mocniej, że swą działalność w służbie narodu podjęły w zdecydowanie niesprzyjających warunkach, gdyż w obliczu tych wielkich zmian potrzeba walki o kulturę rodową stawała się coraz większa i ona właśnie podyktowała konieczność powołania do życia placówki, która posłużyłaby nauce i kulturze¹.

Historia Biblioteki ściśle wiąże się z wydarzeniami rozgrywającymi się w początkach XX wieku. Jej powstanie poprzedziła bezpośrednio działalność doktora Juliana Łukaszewskiego — założyciela, a także długoletniego opiekuna Biblioteki Polskiej w Rumunii, oraz Adama Napieralskiego — redaktora naczelnego bytomskiego dziennika „Katolik”. Ich wspólna aktyw-

¹ J. Ziętek: *Biblioteka Śląska 1922—1975*. Red. J. Kantyka. Katowice 1973, s. 5—12.

ność zaowocowała utworzeniem 11 lipca 1892 roku Górnośląskiego Towarzystwa Literackiego, którego głównym celem było powołanie do życia, organizacja i opieka nad pierwszą naukową biblioteką na Śląsku. Siedzibą placówki miał być Bytom. Niestety, liczne problemy finansowe i zawirowania polityczne spowodowały, iż prace Towarzystwa posuwały się bardzo powoli. Okresem przełomowym były Powstania Śląskie i okres przygotowań do plebiscytu. Dnia 18 listopada 1921 roku powołano dziesięcioosobowy Komitet Organizacyjny Śląskiej Biblioteki Krajowej, który już w pierwszych dniach swojego urzędowania wystosował pismo do Prezydium Rady Ministrów z prośbą o wydanie dotychczas zgromadzonych na ten cel środków finansowych. Odmowna odpowiedź zaskoczyła działaczy i spowodowała rozwiązanie Komitetu. Budowanym przez lata księgozbiorem opiekowało się Towarzystwo Przyjaciół Nauk, które nadal walczyło o powstanie Biblioteki, jednakże fundusze na jej utworzenie uzyskało dopiero w 1923 roku².

Teresa Roszkowska, kierownik Działu Zbiorów Specjalnych Biblioteki Śląskiej, a zarazem autorka publikacji wydanej z okazji 80-lecia placówki, pisze:

Powrót Górnego Śląska do Polski i powołanie Sejmu Śląskiego, który 24 września 1922 r. zainaugurował swoją działalność, to fakty związane z genezą naszej Biblioteki. Powstawała ona jako księgozbiór podręczny gromadzony w Biurze Sejmu Śląskiego dla potrzeb parlamentarzystów. Czasopisma i wydawnictwa prawnicze oraz dokumentacja posiedzeń i pracy autonomicznego parlamentu były pierwszymi zbiorami bibliotecznymi³.

Księgozbiór Biblioteki Sejmowej rozrastał się w szybkim tempie. Dzięki wsparciu i licznym inicjatywom marszałka Sejmu Śląskiego Konstantego Wolnego, w preliminarzu budżetowym zabezpieczano stałe kwoty na potrzeby Biblioteki, z przeznaczeniem na zakup książek (głównie z zakresu prawa, historii i literatury), rękopisów, map, druków ulotnych i czasopism, asygnując pewne kwoty na oprawę zbiorów, zwłaszcza czasopism. Szczególnie dbano o gromadzenie materiałów związanych ze Śląskiem. Dnia 26 października 1931 roku wprowadzono nowy Statut Organizacyjny Biura Sejmu Śląskiego, który powoływał: I — Wydział Administracyjno-Gospodarczy, II — Wydział Prac Sejmowych, III — Wydział Biblioteczno-Archiwalny, oraz określał zakres prowadzonych przez nie prac. Kolejnym, niezmiernie ważnym aktem dla rozwoju Biblioteki było *Rozporządzenie Ministerstwa*

² [K. Prus], J. Łuka: *Z dziejów Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku*. „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku” 1929, s. 2—18.

³ T. Roszkowska: *80 lat Biblioteki Śląskiej: katalog wystawy jubileuszowej*. Katowice 2003, s. 5—6.

Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 9 lutego 1934 roku wydane w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych w sprawie bezpłatnego dostarczania druków dla celów bibliotecznych i urzędowej rejestracji (Dz.U. 1934, nr 17, poz. 137). Decyzja ministerialna ustanawiała Bibliotekę Sejmu Śląskiego w Katowicach biblioteką okręgową dla Województwa Śląskiego i przyznawała jej prawo otrzymywania egzemplarza obowiązkowego z terenu Śląska. Ujęcie Biblioteki Sejmowej w tymże dokumencie było niewątpliwą zasługą marszałka Konstantego Wolnego i wspierającego go wojewody Michała Grażyńskiego. Choć Biblioteka nadal organizacyjnie związana była z Biurem Sejmu Śląskiego, to zarówno jej nowe zadania, jak i gromadzony księgozbiór znacznie wychodziły poza ramy działalności Sejmu.

W okresie II wojny światowej zbiory przewieziono do Lwowa, w wyniku czego zaginęła część dokumentacji, szczęśliwie ocalał jednak księgozbiór. W okresie powojennym księgozbiór wzbogaciły liczne dary, m.in.: Wandy Koraszewskiej, ks. prałata Jerzego Pawlika, Janiny i Kazimierza Smogorzewskich, Romana Chrzastowskiego. W roku 1952 Biblioteka otrzymała status placówki naukowej, a w 1969 nabyła prawo do ogólnopolskiego egzemplarza obowiązkowego jako podstawowego sposobu pozyskiwania zbiorów.

Od 1998 roku Biblioteka Śląska udostępnia swoje zbiory osobom prywatnym i instytucjom w nowoczesnym, w pełni zautomatyzowanym gmachu, zaprojektowanym zgodnie ze światowymi standardami. „Oddanie do użytku nowej siedziby było realizacją prawie dziesięcioletnich starań Społecznego Komitetu Pomocy Bibliotece pod kierunkiem prof. Jana Malickiego — dyrektora Biblioteki Śląskiej, a jej powstanie zmieniło nie tylko architekturę okolicy, ale w znaczny sposób wywarło wpływ na środowisko czytelnictwa. Od 1 lipca 2000 roku Biblioteka przejęła funkcje Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Katowicach, kontynuując m.in. jej prace w zakresie czytelnictwa chorych, niepełnosprawnych i biblioterapii, równocześnie zachowując tradycje biblioteki naukowej⁴.

Potrzeba działalności biblioterapeutycznej od dłuższego czasu była zauważana zarówno przez lokalne środowisko niepełnosprawnych, jak i przez śląskich bibliotekarzy, co wpłynęło na powstanie w Bibliotece nowej komórki. W roku 2002, w ramach obchodów jubileuszu 80-lecia Biblioteki Śląskiej, zainaugurowano działalność Śląskiej Biblioteki Terapeutycznej. Od 2006 roku funkcjonuje Dział Integracyjno-Biblioterapeutyczny. Kierownikiem placówki została mgr Małgorzata Król, która pełni tę funkcję po dzień dzisiejszy. Swoją siedzibę ŚBT znalazła przy ulicy Ligonii 7 w Katowicach. Budynek ten, podobnie jak sama placówka, ma swoją bogatą historię⁵. Niezwykle

⁴ Ibidem, s. 5—8.

⁵ Budynek powstał w 1923 roku jako siedziba Policji Budowlanej. Jego pierwszym właścicielem było Czarneckie Towarzystwo Węglowe, spółka akcyjna w Niewiadomie Górnym. Przeznaczony był, według ówczesnego zapisu, jako „dom administracyjny i pomieszcze-

istotna dla zapoczątkowania działalności, jak i dalszych losów Działu okazała się Uchwała Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 13 marca 2000 roku, na mocy której połączono Wojewódzką Bibliotekę Publiczną i Bibliotekę Śląską w jedną instytucję pod nazwą Biblioteka Śląska. Od tego momentu budynek przy ul. Ligonia 7 stał się własnością Biblioteki⁶.

Dział Integracyjno-Biblioterapeutyczny prowadzi szeroką działalność, której celem jest integracja kulturalna środowiska osób niepełnosprawnych; organizuje liczne spotkania i warsztaty terapeutyczne, udostępnia ok. 80 tytułów dzienników i czasopism o treści ogólnej, prasę regionalną oraz pisma omawiające problemy osób niepełnosprawnych, jak również obszerną kolekcję wydawnictw ciągłych, zawierającą Dzienniki Ustaw od 1919 do 2000 roku. Dysponując 14 miejscami w czytelnich: prasy i biblioterapeutycznej, oraz 24 miejscami w sali klubowej, pracuje na rzecz równych szans osób niepełnosprawnych w dostępie do informacji i integracji kulturalnej⁷.

Procesy instytucjonalizacji placówki następowały dość szybko i sprawnie. Rozwój wewnętrznej struktury organizacyjnej oraz współpraca z instytucjami zewnętrznymi pozwoliły zaistnieć ŚBT nie tylko w działaniach na rzecz osób niepełnosprawnych, ale również jako ośrodek metodyczny dla bibliotekarzy w zakresie biblioterapii i czytelnictwa chorych. Sam fakt zainicjowania działalności placówki wymusił już miesiąc później (16 listopada 2002 roku), konieczność powołania Rady Programowej ŚBT. W skład Rady weszli: Marek Plura (przewodniczący), ks. prałat Czesław Podleski, Ewa Lichtańska, Roman Margiel i Małgorzata Król. Do zadań Rady, oprócz funkcji decyzyjnej i doradczej, należy również organizacja cyklicznych spotkań, takich jak: konferencje naukowe, warsztaty biblioterapeutyczne, wystawy czy występy sceniczne niepełnosprawnych artystów.

W trakcie pierwszych czterech miesięcy działalności placówka nawiązała wiele kontaktów, które w rezultacie posłużyły wzajemnej współpracy. Już na początku skontaktowano się z Oddziałem Polskiego Stowarzyszenia

nia dyrektorskie”. Po zakończeniu II wojny światowej gmach przeszedł na własność Skarbu Państwa, opiekowało się nim Ministerstwo Przemysłu — Centrala Żelaza i Stali. W 1986 roku został przekazany Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej w Katowicach, lecz na mocy Zarządzenia Wojewody Katowickiego z 1987 roku, decyzją Wydziału Geodezji i Gospodarki Gruntami Urzędu Miejskiego w Katowicach, we wrześniu 1989 roku nieruchomości ta przekazana została w nieodpłatny zarząd Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej. Momentem przełomowym był rok 1988, kiedy decyzją Wojewody Katowickiego, Wojewódzka Biblioteka Publiczna nabyła prawa własności do budynku oraz prawo użytkowania wieczystego gruntu stanowiącego własność Skarbu Państwa.

⁶ Opracowano na podstawie notatki przygotowanej przez pracowników Biblioteki Śląskiej w Katowicach.

⁷ *Biblioteka Śląska w Katowicach* [Dokument elektroniczny]. Dostępny w Internecie: http://www.bs.katowice.pl/obibliotece/czytelnie/dzial_ligonia.po.php [data dostępu: 7.02.2010].

Diabetyków w Rudzie Śląskiej — Nowym Bytomiu. Współpraca z prezesem Mirosławem Komarem pozwoliła pogłębić wiedzę i świadomość w zakresie pomocy osobom dotkniętym cukrzycą.

Pracownicy Biblioteki odbyli również wizytę w Kuratorium Oświaty, mieszczącym się przy Śląskim Urzędzie Wojewódzkim w Katowicach. Celem wizyty było pozyskanie informacji o placówkach oświatowych przeznaczonych dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej, działających w Katowicach i okolicy. Niezbędnych informacji udzielił wówczas Marian Kulczyński — starszy wizytator Wydziału Strategii i Analiz Edukacyjnych. Kolejnym miejscem odwiedzionym przez Monikę Noszczyk — pracownika ŚBT, był katowicki Miejski Zespół ds. Orzekania o Niepełnosprawności, mieszczący się w budynku przy ul. Jagiellońskiej 17. Spotkanie z mgr Danutą Płazą — kierownikiem tego działu, pozwoliło na uaktualnienie informacji dotyczących przepisów prawnych z zakresu orzecznictwa, rehabilitacji, uprawnień osób niepełnosprawnych. Jako odrębne zagadnienie potraktowano prawa i obowiązki pracodawców w zakresie zatrudniania osób dysfunkcyjnych, a także zadania służb działających na rzecz tych osób. Ponadto uzyskano informacje o organizacjach, stowarzyszeniach i związkach działających na rzecz osób niepełnosprawnych, współpracujących z Miejskim Zespołem Orzekania o Niepełnosprawności i o Stopniu Niepełnosprawności⁸.

Następna z planowanych wizyt miała miejsce w Oddziale Przysposabiającym do Pracy przy Zasadniczej Szkole Zawodowej Specjalnej im. J. Korczaka w Katowicach. Placówka ta posiada oddziały mieszczące się przy ul. Francuskiej 29 w Katowicach. Główny kierunek pracy twórczej stanowi ceramika, ale dominują również takie przedmioty, jak: muzyka, plastyka, funkcjonowanie w środowisku, wychowanie fizyczne oraz praktyczna nauka zawodu. Szkoła przeznaczona jest dla dzieci i młodzieży upośledzonej umysłowo w stanie umiarkowanym i znacznym. Celem wizyty było poznanie charakteru szkoły, jej najważniejszych zadań i grona pedagogicznego, a szczególnie specjalistów z zakresu oligofrenopedagogiki⁹.

Kolejne spotkanie z Danutą Płazą, pozwoliło poznać podstawy działalności Miejskiego Zespołu Orzekania o Niepełnosprawności. Pozyskane w ten sposób informacje okazały się niezbędne, aby zająć się problematyką pracy i pomocy osobom niepełnosprawnym — sporządzić własny informator dla ŚBT, zawierający informacje prawne, aktualne adresy organizacji i instytucji wspierających osoby dysfunkcyjne oraz krótkie opisy charakteryzujące wymienione instytucje¹⁰.

⁸ M. Noszczyk: *Sprawozdanie z dn. 18.10.2002*, s. 1—2. Wydruk komputerowy.

⁹ M. Noszczyk: *Sprawozdanie z dn. 22.10.2002*, s. 1—2. Wydruk komputerowy.

¹⁰ M. Noszczyk: *Sprawozdanie z dn. 23.10.2002*. Wydruk komputerowy.

Szczególnie ważne były kontakty z Polskim Związkiem Niewidomych, który od samego początku wspierał Bibliotekę swoimi statutowymi działaniami. Na mocy porozumienia zawartego w 2002 roku bytomski oddział Związku przekazał Bibliotece nieodpłatnie egzemplarze książki mówionej i książki w języku Braille'a. Ponadto pomoc techniczna, organizacja szkoleń i prezentacji najnowszego sprzętu umożliwiającego odczyt książki na nośnikach cyfrowych, jak i wielki dar, jakim było przekazanie AUTO-LEKTORA, spowodowały, iż ŚBT stała się jedyną placówką w regionie, która wypożycza swoje zbiory innym bibliotekom. Podobny charakter ma rozpoczęta w 2008 roku i trwająca do dziś współpraca ze Stowarzyszeniem Pomocy Osobom Niepełnosprawnym „LARIX” im. Henryka Ruszczyca z Warszawy. Stowarzyszenie to realizuje projekt Ministerstwa Kultury, w ramach którego udostępnia nieodpłatnie 60 książek przeznaczonych dla osób niewidomych i słabowidzących. Książki w formacie cyfrowym są umieszczane albo na bibliotecznych dyskach twardych albo na płytach CD/DVD¹¹.

Kolejne lata przyniosły pogłębienie i wzmocnienie kontaktów ze szkołami specjalnymi i ośrodkami kształcenia niepełnosprawnych. W 2004 roku podczas realizacji projektu artystyczno-naukowego „Dziecko w kulturze europejskiej” rozpoczęto współpracę z Zakładem Arteterapii Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego. Projekt ten był kontynuowany i rozwijany w latach następnych. Z ramienia Uniwersytetu Śląskiego koordynatorem inicjatywy została prof. UŚ dr hab. Mirosława Knapik¹². Konferencja zapoczątkowana projektem z 2004 roku jest kontynuowana do dziś. W przygotowaniach chętnie biorą udział znani i szanowani pracownicy naukowci Uniwersytetu.

W lipcu 2005 roku zmieniono nazwę placówki na Dział Integracyjno-Biblioterapeutyczny Biblioteki Śląskiej. Nazwa ta została oficjalnie wprowadzona w styczniu 2006 roku. Zadania i cele placówki nie uległy zmianie. Małgorzata Król wraz ze swoimi współpracownikami kontynuuje działania, zespół nawiązuje nowe kontakty i przyjaźnie ułatwiające dostęp do informacji i integracji kulturalnej wszystkim zainteresowanym.

Dział od początku istnienia chętnie włącza się w organizację imprez, spotkań integracyjnych i warsztatów terapeutycznych dla różnych grup społecznych. Pierwszym tego typu przedsięwzięciem były obchody „Dnia Pluszowego Misia”, które odbyły się 25 listopada 2002 roku. Spotkanie przygotowano z myślą o dzieciach z Ośrodka Wychowawczo-Edukacyjno-Rehabilitacyjnego

¹¹ Opracowano na podstawie sprawozdań rocznych, półrocznych i miesięcznych przygotowanych przez M. Król za lata 2002–2009.

¹² Mirosława Knapik zajmuje się problemem wspomagania rozwoju człowieka przez sztukę, organizuje koncerty muzyki artystycznej dla osób niepełnosprawnych i upośledzonych. Specjalizuje się w tematyce emisji i higieny głosu. Przez wiele lat prowadziła zajęcia muzyczne z dziećmi upośledzonymi w stopniu głębokim.

z Katowic-Giszowca. Wkrótce potem, 19 grudnia 2002 roku zaprezentowano „Bajkę pod choinkę” — występ uczniów III Liceum Ogólnokształcącego im. Adama Mickiewicza z Katowic. Młodzież przygotowała wówczas parafrazę baśni o Czerwonym Kapturku po śląsku.

Z czasem spotkania te przerodziły się w profesjonalne warsztaty terapeutyczne, co wymusiło zatrudnienie dyplomowanych pedagogów i terapeutów. Cykliczne imprezy okolicznościowe miały za zadanie stymulować niepełnosprawnych przez szeroko pojętą sztukę: plastykę, muzykę, literaturę, fotografię, film i teatr. Hucznie obchodzono takie wydarzenia, jak:

- „Dzień Babci i Dziadka” — zajęcia integracyjne dla dzieci i młodzieży;
- „Wesołe pisanki” — warsztaty plastyczne dla uczniów Zespołu Szkół Specjalnych nr 16 z Katowic;
- „Dla Ciebie Mamo” — warsztaty plastyczne dla uczniów Szkoły Podstawowej nr 21 w Katowicach;
- „Ogniwa serc” — rozśpiewane ostatki dla uczniów klas integracyjnych Szkoły Podstawowej nr 15 w Katowicach;
- „Przy wigilijnym stole” — przedświąteczne spotkania opłatkowe z udziałem zaprzyjaźnionych grup młodzieży i dorosłych niepełnosprawnych.

Często organizuje się również spotkania z ciekawymi gośćmi oraz spotkania autorskie połączone z promocją książki lub wieczorkiem poetyckim. Do tej pory miały miejsce:

- spotkanie z Zofią Książek-Bregułą — ociemniałą aktorką, autorką poezji i opowiadań;
- spotkanie z Czesławem Włoskiem-Brynicą¹³ — emerytowanym pedagogiem, absolwentem Uniwersytetu Warszawskiego, z zamiłowania poetą, malarzem i grafikiem, autorem sześciu zbiorów poezji. Spotkaniu towarzyszyła promocja książki *Raptularz humanisty*;
- spotkanie z Ewą Grętkiewicz — pisarką, autorką książek i opowiadań dla dzieci i młodzieży.

W licznych spotkaniach i warsztatach terapeutycznych uczestniczyły osoby z różnymi problemami. Zatrudniona w grudniu 2005 roku mgr Katarzyna Szarawara — pedagog pracy terapeutycznej, zainicjowała kilka cykli terapeutycznych prowadzonych zgodnie z potrzebami odbiorców. Wśród nich można było znaleźć m.in. takie inicjatywy: „Ja, moi bliscy i świat” — zajęcia psychospołeczne dla szkół specjalnych; „Mówię, myślę, czuję” — zajęcia psychoedukacyjne dla dzieci z tzw. klas życia; „Jak lepiej poznać siebie i być twórczym w grupie” — zajęcia warsztatowe dla seniorów; „Otwierając drzwi — rozumieć, współpracować, poszukiwać” — warsztaty terapii zaję-

¹³ *Miejska i Powiatowa Biblioteka Publiczna w Będzinie*. [Dokument elektroniczny]. Dostępny w Internecie: <http://www.biblioteka.bedzin.pl/index.php?m=2&id=54> [data dostępu: 7.03.2010].

ciowej dla wszystkich zainteresowanych grup współpracujących z Działem; „Dobre czy złe uczucia?” — zajęcia warsztatowe dla dzieci z rodzin dysfunkcyjnych; „Dlaczego słowo *sukces* nie kojarzy się ze słowem *niepełnosprawny*” — spotkania dla gimnazjalistów z okazji Międzynarodowego Dnia Inwalidów i Ludzi Niepełnosprawnych, oraz „Antydyskryminacja — inny czy niepełnosprawny?” — spotkania dla Zespołu Szkół Ogólnokształcących w Zabrzu z okazji Międzynarodowego Dnia Inwalidów i Ludzi Niepełnosprawnych.

Katarzyna Szarawara bardzo szybko zyskała sympatię i uznanie podopiecznych. Jej trud i zaangażowanie były wielokrotnie wyróżniane i nagradzane. Dnia 6 marca 2007 roku odbyło się coroczne spotkanie integracyjne, podczas którego otrzymała tytuł „LADY D.”¹⁴. Wyróżnienie to przyznawane jest od 2002 roku z inicjatywy obecnego Posła na Sejm R.P. Marka Plury. Otrzymują je kobiety, które pomimo tego, że na co dzień zmagają się z własną niepełnosprawnością, wykazują się nadzwyczajnymi zdolnościami w działaniu na rzecz innych chorych i niepełnosprawnych. Tytuł „LADY D.” jest skrótem angielskiego wyrażenia „Lady Disabled” (Dama Niepełnosprawna), ale skojarzenia z lady Dianą Spencer, księżną Walii są jak najbardziej dopuszczalne. Jeszcze do niedawna przewodniczącą kapituły wyróżnienia była Wicemarszałek Senatu R.P. Krystyna Bochenek¹⁵.

Wśród zajęć prowadzonych przez pracowników Działu dominowały jednak warsztaty plastyczne, których efekty wielokrotnie prezentowano w ramach tzw. „Małej Galerii Biblioteki Śląskiej”¹⁶. Przeciętnie w ciągu roku odbywa się od 8 do 12 wystaw, które prezentują twórczość przyjaciół Biblioteki Śląskiej, „twórcowników”¹⁷, dzieci i młodzieży niepełnosprawnej, członków i uczestników warsztatów terapeutycznych oraz organizacji wspierających osoby z różnymi dysfunkcjami.

Dnia 21 lutego 2005 roku z inicjatywy Marka Plury i lekarza medycyny Barbary Kościelny-Beldowicz powstała tzw. Twórcownia¹⁸ Forma-T.¹⁹ Jest to grupa artystyczna stworzona dzięki zaangażowaniu pięciu osób: Piotra, Ilony,

¹⁴ Opracowanie własne na podstawie sprawozdań miesięcznych i statystyki bibliotecznej, sporządzonych przez M. Król za okres 01.01.2007—31.12.2007.

¹⁵ *Posel na Sejm R.P. Marek Plura*. [Dokument elektroniczny]. Dostępny w Internecie: <http://marekplura.pl.tl/Lady-D.htm> [data dostępu: 7.03.2010].

¹⁶ „Mała Galeria BŚ” istnieje od 1988 roku.

¹⁷ Uczestników Grupy Twórcownia Forma-T.

¹⁸ „Termin »twórcownia« powstał jako przeciwwaga akademii wymyślony przez Stanisława Szukalskiego, Stacha z Warty, założyciela »Szczepu rogate serce« (wydrukowany w Krakowie w 1929 roku na łamach czasopisma „Krak”). Twórcownia Forma-T: integracyjna, terapeutyczna pracownia twórcza” — tekst ulotki reklamowej.

¹⁹ „Termin »forma-t« został wymyślony i niejako przekazany w testamencie twórczym przez Józefa Fronczyka, wspaniałego człowieka, artysty z Jaworzna, tuż przed jego śmiercią spowodowaną powikłaniami cukrzycy, pragnął założyć taką grupę twórczą. Twórcownia Forma-T: integracyjna, terapeutyczna pracownia twórcza” — tekst ulotki reklamowej.

Roberta, Mirona i Mantykory²⁰, bardzo szybko dołączyli Wojtek i Agnieszka. Jak sami deklarują na plakatach i ulotkach reklamujących projekt, artystą Twórcowni może zostać każdy:

Ci, którzy mają ochotę rozwijać swoje zdolności, czasem głęboko ukryte, a nie mieli na to dużych okazji i możliwości. Ludzie po trudnych przeżyciach zdrowotnych i życiowych, którym się chce pracować nad sobą. Ludzie poszukujący i ciekawi wszystkiego, którzy minęli się ze swoim powołaniem „artystycznym” w życiu zawodowym. Twórcy domowi (tzw. amatorzy), którzy chcą doskonalić swój warsztat, lub/i wzbogacić o inne techniki wypowiedzi. Ludzie, którzy chcą odnaleźć/uwolnić swoje dziecko, a potem pobawić się w ciekawego świata i twórczego, dzieckiem podszytego we wspierającej grupie. Czyli *Homo Sapiens* mające niespełnione ciągoty do bycia *Homo Creator*. Niektórzy „twórcownicy” mają status osoby niepełnosprawnej, niektórzy są w trakcie terapii psychologicznej, a niektórzy są ich przyjaciółmi...²¹.

Głównym założeniem Twórcowni Forma-T jest mobilizacja do pracy twórczej, stworzenie optymalnych warunków indywidualnego rozwoju artystycznego i promocja jej uczestników na szerszym forum, łączenie terapeutycznych wartości uprawiania sztuki i doskonalenia umiejętności warsztatowych, szczególnie w zakresie sztuk plastycznych oraz literackich. Ważnym celem Twórcowni jest również naturalna integracja twórców niepełnosprawnych z innymi środowiskami twórczymi (profesjonalnymi i amatorskimi) oraz integracja z otoczeniem²². Pierwsze efekty pracy twórczej tej grupy podziwiano na wystawie, która odbyła się w dniach 31 maja—16 czerwca 2005 roku w Małej Galerii BŚ²³.

Inną formą pracy jest utworzona z dniem 1 stycznia 2009 roku Grupa Twórcza Nic2Razy. Projektodawcą i prowadzącym zajęcia jest Marcin Maziarzewski²⁴ — student V roku reżyserii filmowej na Wydziale Radia i Telewizji im. Krzysztofa Kieślowskiego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach²⁵. Skład

²⁰ Pod tym pseudonimem ukrywa się założycielka grupy — Barbara Kościelny-Bełdowicz.

²¹ Ulotka reklamująca działalność Twórcowni Forma-T; korespondencja z dnia 21.03.2005 r. między przedstawicielami Twórcowni a prof. dr. hab. Janem Malickim z prośbą o dofinansowanie, przedstawiająca główne założenia, cele, plany i dokonania grupy.

²² Ibidem, s. 1.

²³ M. Król: *Sprawozdanie z działalności Działu Integracyjno-Biblioterapeutycznego z 4.01.2005 r. za okres 2.01.2005—31.12.2005*, s. 4. Wydruk komputerowy.

²⁴ *Film Polski: Internetowa Baza Filmu Polskiego: Marcin Maziarzewski* [Dokument elektroniczny]. Dostępny w Internecie: <http://www.filmpolski.pl/fp/index.php/614133> [data dostępu: 7.02.2010].

²⁵ *Biblioteka Śląska w Katowicach* [Dokument elektroniczny]. Dostępny w Internecie: <http://www.bs.katowice.pl/news.po?news=20091215-00,%E2%80%9EBrzydkie%20s%C5%82>

grupy tworzą licealiści i studenci zainteresowani problematyką filmu i teatru. Nazwa zainspirowana została wierszem Wisławy Szymborskiej o tym samym tytule. Spotkania odbywają się raz w tygodniu — w piątki, i trwają zwykle ok. trzech godzin zegarowych. Sporadycznie organizowane są zajęcia plenerowe, jeśli wymaga tego charakter pracy twórczej. Zgodnie z długofalowym projektem rozwoju grupy, pierwszy okres jej działania poświęcony był zaznajomieniu uczestników z podstawowymi zasadami sztuki obrazu, językiem filmu, a także obsługą sprzętu — kamerą, aparatem cyfrowym, programami montażowymi, mikrofonami itp. Uczestnicy samodzielnie zrealizowali dwie krótkie, kilkuminutowe formy filmowe oraz szereg zdjęć inspirowanych wierszem Wisławy Szymborskiej *Nic dwa razy*. Od początku swego istnienia grupa współpracuje z Działem Integracyjno-Biblioterapeutycznym, aktywnie uczestnicząc w przygotowaniach ważnych uroczystości bibliotecznych i rejestrując najistotniejsze wydarzenia²⁶.

W roku 2009 film Maziarzewskiego zatytułowany *Brzydkie słowa* otrzymał główną nagrodę w konkursie studenckim festiwalu Plus Camerimage 2009 w Łodzi. Bohaterem filmu *Brzydkie słowa* jest Piotr, realizator dźwięku, który cierpi na rzadką chorobę — zespół Tourette’a — objawiający się m.in. mimowolnym wykrzykiwaniem przekleństw i wyzwisk. Film jest opowieścią o komiczno-tragicznym zmaganiu się z własnymi ograniczeniami i trudnościami w budowaniu relacji z drugim człowiekiem. Była to praca dyplomowa Marcina Maziarzewskiego.

Oprócz inicjatyw kulturalno-integracyjnych priorytetową funkcją działu jest typowa praca biblioteczna. Prowadzona odpowiednio polityka gromadzenia i opracowania zbiorów pokazuje zainteresowanie książką mówioną i książką brailowską. Pierwsze egzemplarze tych zbiorów biblioteka otrzymała na mocy porozumienia z Oddziałem Polskiego Związku Niewidomych w Bytomiu. Pozyskano wówczas 106 tytułów książki pisanej systemem punktowym Braille’a. Popularność, jak i czytelność tego typu literatury w postaci wykazu udostępnionych w latach 2002—2009 dokumentów prezentują w tabeli nr 1.

Dane przedstawione w tabeli obrazują nie tylko popularność udostępnianych form księgozbioru wśród niepełnosprawnych, ale i wzrost zainteresowania nowoczesną technologią. Jak można zauważyć, rozwój technologiczny w bibliotece następował równolegle z przyrostem księgozbioru. Już na początku działalności Śląskiej Biblioteki Terapeutycznej na terenie czytelnicy umieszczono 4 urządzenia do odsłuchiwania tekstów książki mówionej. W 2003 roku zakończono pierwsze prace akcesyjne tej formy dokumentów.

owa%E2%80%9D%20w%20re%C5%BCyserii%20Marcina%20Maziarzewskiego%20nagrodzone%20na%20Plus%20Camerimage%202009 [data dostępu: 7.02.2010].

²⁶ Opracowano na podstawie opinii z dnia 22.07.2009 roku, przygotowanej przez M. Król dla prof. dr. hab. J. Malickiego.

Tabela 1

Udostępnianie różnych typów dokumentów

Rok	Czasopisma bieżące		Księgozbiór podręczny		Książka mówiona*		Autolektor		CD/DVD	Razem	
	tytuł	wolumin	tytuł	wolumin	tytuł	wolumin	tytuł	wolumin		tytuł	wolumin
2002	1 087	2 734	146	309	—	—	—	—	—	1 233	3 043
2003	3 901	1 475	543	563	—	—	—	—	—	4 444	2 038
2004	4 600	16 989	411	421	—	—	—	—	35	5 046	17 410
2005	4 171	15 241	229	366	56	625	18	24	13	4 487	16 256
2006	4 195	14 597	170	194	333	3 502	43	22	14	4 755	18 329
2007	4 122	14 972	194	233	387	3 744	16	12	20	4 739	18 961
2008	4 080	19 432	293	363	392	3 848	15	11	41	4 848	23 766
2009	4 231	15 354	408	436	341	3 401	12	10	109	5 101	19 370
Ogółem	30 387	100 794	2 394	2 885	1 509	15 120	104	79	232	34 653	119 173

* Woluminy w przypadku książki mówionej oznaczają liczbę kaset magnetofonowych wypożyczonych innym bibliotekom.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie statystyki bibliotecznej, sprawozdań miesięcznych, półrocznych i rocznych przygotowanych przez M. Król za lata 2002—2009.

W porozumieniu z Działem Gromadzenia i Opracowania Zbiorów rozpoczęto udostępnianie w czytelni przekazanych stamtąd 596 tytułów książek w 7 211 woluminach. W tym samym czasie zakończono również inwentaryzację książki brajlowskiej. W czerwcu 2003 roku zainstalowano na terenie ŚBT Internet dla użytkowników oraz 3 komputery dla pracowników. Do dnia 31 grudnia 2003 roku wpisano do księgi inwentarzowej 4 277 pozycje.

Ze względu na to, iż na parterze budynku, w którym mieści się Dział Integracyjno-Biblioterapeutyczny, swoje pomieszczenia posiada również Oddział Książki Mówionej Miejskiej Biblioteki Publicznej w Katowicach, dyrektor Biblioteki Śląskiej, prof. dr hab. Jan Malicki podjął decyzję o opracowaniu regulaminu wypożyczania międzybibliotecznego książek przeznaczonych dla osób niewidomych i słabowidzących. Publikacje te są wypożyczane kooperującym z działem bibliotekom od 2004 roku. Deklarację współpracy zgłosiło początkowo 6 bibliotek. Głównym odbiorcom była jednak Miejska i Powiatowa Biblioteka Publiczna w Wodzisławiu Śląskim, która w pierwszym roku obowiązywania regulaminu wypożyczyła 56 tytułów książek na 625 kasetach. Rok 2009 zaowocował współpracą z takimi instytucjami, jak: MiPBP w Wodzisławiu Śląskim, MiPBP w Raciborzu, MBP w Mikołowie, PiMBP w Łaziskach Górnych, Hospicjum „Cordis” w Mysłowicach oraz Dom Pomocy Społecznej „Betania” prowadzony przez Zgromadzenie Sióstr Elżbietanek z Cieszyna. Łącznie placówki te wypożyczyły w 2009 roku 341 tytułów na 3 401 kasetach magnetofonowych.

Od października 2004 roku Dział służył pomocą ociemniałej studentce Kulturoznawstwa UŚ. Za pomocą AUTO-LEKTORA skanowano podręczniki i lektury, a następnie udostępniano je na dyskietkach. W ten sposób powiększał się również księgozbiór placówki²⁷. W związku z pozyskaniem w 2005 roku środków finansowych z grantu ministerialnego zakupiono najnowszy typ urządzenia odtwarzającego cyfrową książkę mówioną — CZYTAK NPN-1, radiomagnetofon wykorzystywany podczas zajęć i warsztatów terapeutycznych oraz 228 tytułów cyfrowej książki mówionej. Od 2008 roku rozpoczęto, jak wspomniano już wcześniej, współpracę ze Stowarzyszeniem Pomocy Osobom Niepełnosprawnym LARIX. W podanym okresie dzięki tej współpracy włączono do księgozbioru książki mówionej 235 tytułów na płytach CD. Aktualnie Dział Integracyjno-Biblioterapeutyczny posiada 564 tytuły książki cyfrowej w 567 woluminach oraz 53 tytuły książki mówionej nagranej na płyty CD w 321 woluminach, 755 tytułów nagranych na 8 833 kasetach magnetofonowych oraz książkę mówioną multimedialną w formacie cyfrowym „Daisy”, pozyskaną z fundacji „Klucz” — 42 tytuły w 66 woluminach. Łącznie księgozbiór książki mówionej liczy 1414 tytuły w 9 787

²⁷ W 2005 roku udostępniono w ten sposób 43 tytuły na 22 dyskietkach.

woluminach²⁸. Czytelnicy mogą korzystać ze spisu dokumentów oraz trzech katalogów kartkowych książki mówionej: alfabetyczno-tytułowego, według nazwiska lektora oraz typograficznego.

Zainteresowanie funkcjonowaniem Działu i jego dobroczynnym wpływem można zauważyć również analizując statystyki odwiedzin czytelników. Dział jest częstym miejscem wizyt czytelników indywidualnych oraz zorganizowanych grup wycieczkowych. Dane statystyczne z okresu 2002—2009 przedstawiam w tabeli nr 2.

Tabela 2

Odwiedziny czytelników indywidualnych i grup zorganizowanych

Rok	Liczba czytelników indywidualnych	Wycieczki		Rok	Liczba czytelników indywidualnych	Wycieczki	
		liczba grup	liczb osób			liczba grup	liczba osób
2002	690	7	208	2006	2 413	14	280
2003	3 399	3	102	2007	2 514	16	310
2004	3 352	15	400	2008	2 294	19	330
2005	2 922	31	720	2009	2 387	34	590

Źródło: Opracowanie własne na podstawie statystyki bibliotecznej, sprawozdań miesięcznych, półrocznych i rocznych przygotowanych przez M. Król za lata 2002—2009.

W omawianym okresie częstymi gośćmi zwiedzającymi Dział byli bibliotekarze różnych typów bibliotek, studenci bibliotekoznawstwa i kierunków pedagogicznych oraz uczestnicy dziennych domów pomocy i warsztatów terapeutycznych. Wycieczki te miały na celu nie tylko zaznajomienie odwiedzających z najważniejszymi zadaniami i obowiązkami działu, ale także z prowadzonymi formami pomocy terapeutycznej.

Dzięki zaangażowaniu pracowników oraz prowadzonym od początku istnienia placówki szkoleniom biblioterapeutycznym, Śląska Biblioteka Terapeutyczna przyjęła funkcję ośrodka metodycznego dla bibliotek samorządowych województwa śląskiego. W roku inauguracyjnym działalność przeprowadzono akcję pod hasłem „Spotkania z biblioterapią”, w ramach której zorganizowano następujące szkolenia: „Dynamiczne aspekty biblioterapii”; „Biblioteka w życiu osoby niepełnosprawnej” i „Dynamiczna praca z tekstem w terapii”. Kontynuowano również inicjatywy zapoczątkowane w poprzednich latach tj. Ogólnopolski Festiwal Ekspresji Dziecięcej czy konferencja *Miedzy sztuką a terapią*. Niezwykle istotnym dla promocji Działu wydarzeniem okazały się warsztaty terapeutyczne w ramach I Ogólnopolskiej Kon-

²⁸ M. Król: *Sprawozdanie z 8.01.2010 za okres 02.01.2009—31.12.2009*, s. 4. Wydruk komputerowy.

ferencji Naukowej *Miejsce literatury i teatru w przestrzeniach terapeutycznych. Werbalne i niewerbalne aspekty wsparcia rozwoju*. Szkolenia te kontynuowane są do dziś. Wiele z inicjatyw osiągnęło rangę wydarzeń krajowych. Nieustannie wspierane są one przez kadrę akademicką.

Specyfika Działu Integracyjno-Biblioterapeutycznego Biblioteki Śląskiej ściśle związana jest z potrzebami czytelników niepełnosprawnych. Dział ten dysponuje bogatym księgozbiorem podręcznym czarnodrukowym, książkami nagranyymi na kasety magnetofonowe — książką mówioną oraz księgozbiorem drukowanym systemem Braille'a. Zajmuje sześć pomieszczeń o łącznej powierzchni 226 m². Jest miejscem wykorzystywanym głównie przez osoby z ograniczoną sprawnością — dzięki likwidacji barier architektonicznych (wąskie przejścia, progi, wysokie regały itp.) specjalnie przystosowanym do osób z dysfunkcjami narządu ruchu. Przy wejściu do budynku znajdują się miejsca parkingowe dla osób niepełnosprawnych oraz podjazd, a wewnątrz także platforma do transportu wózków na wyższe kondygnacje. W pomieszczeniach Działu czytelnicy mogą skorzystać z księgozbioru podręcznego. Zgromadzone pozycje dotyczą, m.in.: arteterapii, biblioterapii, bibliotekarstwa, literatury pięknej, medycyny, pedagogiki, psychologii, sztuki. Wśród udostępnianych książek znajdują się zarówno poradniki, informatory, podręczniki, literatura fachowa i piękna, jak i książki pomagające zrozumieć istotę niepełnosprawności²⁹.

Przedstawiony w artykule krótki zarys działalności Działu Integracyjno-Biblioterapeutycznego Biblioteki Śląskiej pokazuje zaledwie część dokonań jego pracowników. Wielość imprez kulturalnych, warsztatów i inicjatyw podejmowanych przez tę niewielką liczbę osób pokazuje ich ogromną kreatywność. Na podstawie analizy dokumentacji niezwykle trudno jest przekazać atmosferę panującą w tej instytucji. Ciepło, życzliwość i zrozumienie, jakich doświadcza człowiek, który pierwszy raz przekracza progi biblioteki, znajduje odzwierciedlenie nie tylko w statystyce bibliotecznej, liczbie odwiedzin, czy udostępnionych dokumentów, ale również w twórczości czytelników i uczestników warsztatów. Dzięki różnorodności podejmowanych zadań i przedsięwzięć, niepełnosprawni otrzymują możliwość znalezienia zajęcia odpowiadającego ich zainteresowaniom i pasjom.

Dział Integracyjno-Biblioterapeutyczny jest miejscem szczególnym dla niepełnosprawnych i bibliotekarzy. W świetle poznanych dokonań hasło „Biblioteka w służbie niepełnosprawnych” nabiera autentycznych treści, skłania do refleksji i nasuwa szereg wniosków, co do roli Biblioteki Śląskiej w integracji ludzi niepełnosprawnych w naszym regionie.

²⁹ Opracowano na podstawie: *Notatka prasowa w związku z obchodami I rocznicy powołania Śląskiej Biblioteki Terapeutycznej BŚ*. Wydruk komputerowy; M. Król, K. Szarawara: *Między słowem a terapią otwartości — specyfika pracy grupowej z podopiecznymi Domu Dziennego Pobytu*. Wydruk komputerowy, s. 1—8.

Pełniąc funkcję ośrodka metodycznego dla bibliotek samorządowych województwa śląskiego w zakresie czytelnictwa i biblioterapii chorych i niepełnosprawnych, Biblioteka pokazuje dobre praktyki instytucjom sobie podległym. Bibliotekarzom, którzy coraz częściej spotykają w swojej pracy osoby niepełnosprawne, pomaga pokonywać trudności w kontakcie z takimi czytelnikami.

Agnieszka Kotwica

A LIBRARY SERVING THE DISABLED —
AN INTEGRATIVE-BIBLIOTHERAPEUTIC DEPARTMENT
OF THE SILESIA LIBRARY
IN THE LIGHT OF SEASONAL REPORTS AND INTERNAL PRINTS

Summary

The article constitutes an attempt to prove that the activity in favour of the sick and disabled constitutes an important element of librarian's work. It also shows the engagement and efforts of psychologists, psychotherapists and workers of education in care and knowledge provision to this particular group of people. The work discusses modern forms of access to a written word and various forms of the therapy by means of the text. A librarian statistics, thoroughly analysed, allows for discerning shaping interests and reading needs of people with different dysfunctions.

Агнешка Котвица

БИБЛИОТЕКА НА СЛУЖБЕ ЛИЦ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ —
ИНТЕГРАЦИОННО-БИБЛИОТЕРАПЕВТИЧЕСКИЙ
ОТДЕЛ СИЛЕЗСКОЙ БИБЛИОТЕКИ В ЗЕРКАЛЕ ПЕРИОДИЧЕСКИХ
ОТЧЕТОВ И ВНУТРЕННИХ ИЗДАНИЙ

Резюме

Статья представляет собой попытку доказать, что деятельность в пользу больных и лиц с ограниченными возможностями составляет важный элемент работы библиотек. В статье также показана ангажированность и труд, вкладываемый психологами, психотерапевтами и работниками просвещения в попечительскую деятельность и передачу знаний этой особенной группе лиц. Рассматриваются современные формы доступа к письменному слову, а также разные формы терапии текстом. Тщательно проанализированная библиотечная статистика позволяет отметить формирующиеся увлечения и читательские потребности лиц с разными дисфункциями.